Ми запросили на вечерю Цумпенів — миле подружжя, з яким я спізнався завдяки своєму тестеві; відколи ми з його дочкою в шлюбі, він дбає, щоб я мав знайомство з людьми, що можуть мені послужитися в ділових справах. А Цумпен саме з таких людей: він — голова комісії, що роздає замовлення на побудову великих селищ, я ж через одруження ввійшов до фірми, що копає ями на підвалини.

Я цілий вечір нервувався, але дружина моя, Берта, заспокоювала мене.

— Уже саме те,— казала вона,— що Цумпен до нас прийде, чогось важить. Аби ти тільки обережно звернув балачку на замовлення. Ти ж знаєш, завтра жюрі оголошує ухвалу.

Отож, я прилаштувався в дверях за портьєрою і став чекати на Цумпенів. Я все курив, гасив недокурки ногою й запихав під хідничок. Потім перейшов до ванної і там коло вікна задумався над тим, чого Цумпен погодився на наші запросини: вечеря вкупі з нами була для нього не бозна-яка приємність, думка ж про те, що завтра оголосять наслідки великого змагання, в якому я беру участь, мала б наче зробити йому наше спіткання таким самим важким, як і мені.

А ще я думав про замовлення. Воно було велике, я на ньому заробив би двадцять тисяч марок, а гроші мені б дуже згодилися.

Берта сама добрала мені одіж: темний піджак, трохи ясніші штани і нейтрального кольору краватка. Знатися на цьому її навчено в родині, а крім того — в пансіоні при монастирі, там-таки навчили Берту й обходитися з гістьми: вона достеменно знає, коли досить буде коньяку, а коли вермуту, як краще врядити десерт; просто щастя мати дружину, що все це тямить.

Одначе й Берта була неспокійна. Коли вона поклала руки мені на плечі, її пальці торкнулися моєї шиї, і я відчув, що вони були вогкі й холодні.

— Все вийде на добре,— сказала вона,— ти дістанеш замовлення.

— Господи,— мовив я стиха,— йдеться про двадцять тисяч марок заробітку, а ти ж знаєш, як би нам ті гроші знадобилися.

— Не годиться поминати ймення боже, мовлячи про гроші,— озвалася Берта й собі стиха.

Темної барви машина зупинилась під нашим будинком, марка її була мені незнайома, але видалась італійською.

— Не квапся,— прошепотіла Берта,— зачекай, поки вони подзвонять, дай їм дві-три секунди постояти, аж тоді поволі піди до дверей і відчини.

Я дивився, як Цумпени бралися нагору сходами: він — стрункий, високий, із сивими скронями — таких років тридцять тому звано ловеласами; пані ж Цумпен — кощава, темноволоса, з тих жінок, що завше мені чомусь нагадують цитрини. З виразу Цумпенового обличчя я міг бачити, яка нудна для нього ця гостина.

Аж ось залунав дзвоник, і я зачекав секунду, ще секунду, повагом подався до дверей і відчинив.

— О,— сказав я,— як гарно, що ви до нас завітали!

З чарками коньяку в руках ми обійшли наше помешкання — Цумпени забажали оглянути його. Берта лишилася в кухні видавити тюбик майонезу в салату: вона вміє робити її дуже гарно — нарізає городину сердечками, зубцями, хатками.

Цумпенам припало до вподоби наше житло. Вони осміхнулися, побачивши в моєму кабінеті великий письмовий стіл, і тої миті він мені самому здався трохи завеликим.

Цумпен похвалив маленьку шаховку в стилі рококо — бабусин подарунок на моє весілля — і фігурку мадонни в стилі барокко, що стояла в нас у спальні.

Коли ми вернулись до вітальні, Берта встигла обрядити стіл, теж, як завше, дуже мило — гарно і заразом цілком натурально; загалом, було дуже затишно. Ми балакали про фільми, про книжки, про нещодавні вибори, і Цумпен прихвалював геть усі ґатунки сиру, подані до столу, а пані Цумпен — каву й тістечка. Далі ми показували гостям фотографії, зроблені під час шлюбної мандрівки: краєвиди Бретонського побережжя, іспанського ослика, вуличні сценки з Касабланки.

Потому ми знову випили коньяку, і я підвівся — піти по коробку з фотознімками тої пори, як ми були ще заручені, але Берта дала мені знак, і я не пішов по ті знімки.

Хвилин на дві при столі зробилося зовсім тихо, бо ми більше не могли добрати теми до розмови — кожен із нас думав про замовлення; я міркував про двадцять тисяч марок, а ще мені спало на гадку, що можна списати з рахунку пляшку коньяку...

Цумпен поглянув на годинник і сказав:

— Як шкода, вже десята, нам час іти. Ми провели дуже приємний вечір.

— Чарівний,— підхопила пані Цумпен,— сподіваюся, що и ви як-небудь завітаєте до нас.

— Залюбки,— одгукнулась Берта.

Ми постояли ще якої півхвилини, усе думаючи про замовлення, і я почував — Цумпен жде, що я одведу його набік і побалакаю про справу. Але ждав дарма. Цумпен поцілував Берту в руку, а я провів гостей униз і відчинив перед пані Цумпен дверцята машини.

— Чому ти не поговорив із ним про замовлення? — лагідно спитала мене Берта.— Адже ти знаєш, що завтра оголосять наслідки.

— Господи, я не потрапив, як мені звернути на це мову,— сказав я.

— Ну, було б під яким-небудь приводом закликати його до кабінету й там поговорити,— так само лагідно сказала вона.— Ти ж, приміром, зауважив, який він цікавий до мистецтва. От і сказав би йому, що ти маєш у кабінеті наперсного хрестика з XVIII століття. Йому б, мабуть, захотілось подивитись, а тоді...

Я промовчав, і вона, зітхнувши, надягла фартуха. Я й собі пішов за нею в кухню: ми сховали недоїдену салату в холодильник, і я довго лазив долі, шукаючи шапочку до тюбика з майонезом. Я забрав зі столу недопитий коньяк, перелічив сигари: Цумпен скурив усього одну; тоді спорожнив попільничку, з'їв навстоячки ще одне тістечко і заглянув, чи не зосталося кави. Вернувшися знову в кухню, я побачив у Берти в руці ключа від машини.

— В чему річ? — спитався я.

— Ну, нам же треба їхати.

— Куди?

— До Цумпенів,— відповіла вона.— А ти ж як думав?

— Уже пів на одинадцяту.

— А хоч би була й північ,— промовила Берта.— Скільки мені відомо, йдеться про двадцять тисяч марок. Не думай, що Цумпени аж такі вже церемонні.

Вона зайшла до ванної причепуритися, а я стояв позад неї, бачив у дзеркалі, як вона витирав й знов підмальовує губи, і вперше завважив, що в неї заширокий і неделікатний рот. Коли вона зав'язувала на мені краватку, я міг би її поцілувати, як завше в такі хвилини, але не поцілував.

Кав'ярні й ресторани скрізь по місті були ясно освітлені. Люди сиділи надворі, на терасах, і в сріблястих фасочках та келихах на морозиво одбивалося світло ліхтарів.

Коли ми зупинилися біля будинку Цумпенів, Берта глянула на мене підбадьорливо, проте зосталася в машині. Я сам пішов до дверей, швидко натне на дзвінок — і мене вразило, як хутко мені відчинили. Пані Цумпен наче аж ніяк не здивувалася, побачивши мене. Вона була вбрана в чорну широку піжаму з вишиваними жовтими квітками, і мені настирливіш, як будь-коли, полізли на думку цитрини.

— Даруйте,— сказав я,— мені б хотілося поговорити з вашим чоловіком.

— Він ще не повернувся,— мовила вона,— буде за півгодини.

Берта купила тим часом газету і тепер читала й курила; коли я сів біля неї, вона обізвалася:

— Я гадаю, ти міг би й з нею поговорити.

— Звідкіля ти знаєш, що його немає вдома?

— Бо він о цю пору щосереди сидить у клубі й грає в шахи.

— Ти могла сказати мені це раніше.

— Зрозумій-бо мене,— промовила Берта й згорнула газету,— я хочу тобі допомогти, хочу, щоб ти навчився заладнувати такі справи. Досить було б лишень подзвонити батькові, і він би все влаштував кількома словами по телефону; але ж я хочу, щоб ти сам, без його допомоги, дістав це замовлення.

— Гаразд,— промовив я,— то що ми будемо робити: півгодини зачекаємо чи підемо нагору зараз і перебалакаємо з нею?

— Краще підемо зараз,— вирішила Берта.

Ми вийшли з машини й ліфтом добулися нагору.

— Життя полягає в компромісах та поступках,— сказала Берта.

Наша поява вдвох так само мало здивувала папі Цумпен, як перед тим моя. Вона відповіла на привітання, і ми слідом за нею подались до кабінету її чоловіка. Пані Цумпен внесла пляшку коньяку, поналивала і, перш ніж я встиг заговорити про замовлення, підсунула до мене жовту шабатурку. "Селище Таненіділь",— прочитав я і злякано зирнув на пані Цумпен та на Берту, але обидві осміхнулися, а пані Цумпен мовила:

— Розгорніть її.

І я розгорнув. Усередині була друга шабатурка, рожева, а на ній стояв напис: "Селище Таненіділь — ями на підвалини".

Розгорнувши й ту шабатурку, я одразу ж зверху вздрів свій конкурсний кошторис; угорі на ньому хтось із краю написав червоним олівцем: "Найдешевший проект!"

Я відчув, що червонію з радощів, відчув, як закидалось мені серце, й подумав про двадцять тисяч марок

— Господи,— тихо вимовив я, згорнувши шабатурку, і цього разу Берта забулася мене застерегти.

— За ваше здоров'я,— усміхнулась пані Цумпен.

Ми випили. Тоді я підвівся й мовив:

— Може, це неделікатно, але ви, напевне, зрозумієте мене: я хотів би тепер поїхати додому.

— Я вас чудово розумію,— проказала пані Цумпен.— Ще лишень одна дрібничка.

Вона взяла шабатурку, перегорнула папери й повела далі:

— У вашому кошторисі один кубічний метр земляних робіт виходить на тридцять пфенігів дешевше ніж у того, хто йде зразу за вами. Я б вам порадила підняти вартість на п'ятнадцять пфенігів: ваш проект однаково буде найдешевший, але ви так виграєте чотири тисячі п'ятсот марок. Ну ж бо!

Берта дістала з торбинки перо й простягла мені, але я був занадто схвильований і не міг писати: я підсунув папку Берті й побачив, як вона впевненою рукою поставила іншу вартість кубічного метра земляних робіт, написала нову цифру витрат, і повернула шабатурку пані Цумпен.

— А тепер,— сказала пані Цумпен,— ще одна дрібничка. Візьміть свою чекову книжку і випишіть чек на три тисячі марок до сплати готівкою. Дисконтуватимете його ви.

Вона вдавалася до мене, та дістала нашу чекову книжку зі своєї торбинки й виписала чек знову-таки Берта.

— Його не буде чим сплатити,— тихо обізвався я.

— Коли оголосять ухвалу, то видадуть аванс, і тоді ваш чек буде чим сплатити,— одаказала пані Цумпен.

Може, я тоді просто не розумів того, що діялось. Коли ми спускалися ліфтом наниз, Берта сказала, що вона щаслива, але я промовчав.

Назад вона обрала інший шлях, ми поминали тихі квартали, із відчинених вікон пливло світло, на балконах сиділи люди й пили вино; ніч була тиха й тепла.

— Той чек — для Цумпенів? — тихо спитав я.

І вона відповіла так само тихо:

— Атож.

Я позирнув на невеличкі засмаглі Бертині руки, що впевнено й спокійно правували машиною. Руки, подумалось мені, що підписують чеки й видавлюють із тюбиків майонез. Я звів очі вище — на її вуста, і знову не відчув бажання їх поцілувати.

Того вечора я не допомагав Берті ставити машину в гараж, не допомагав їй і перемивати посуд. Я взяв велику пляшку коньяку, подався до кабінету й сів за свій письмовий стіл, що був мені таки завеликий. Якась думка примусила мене встати, я підвівся, увійшов до спальні й глянув на мадонну в стилі барокко, але так і не згадав, чого я туди прийшов.

Дзвінок телефону урвав мої роздуми, я взяв трубку і не здивувався, коли почув Цумпенів голос:

— Ваша дружина зробила маленьку помилку: вона збільшила вартість кубічного метра не на п'ятнадцять, а на двадцять п'ять пфенінгів.

Я мить надумувався, а далі сказав:

— То не помилка, вона зробила так за моєю згодою.

Він спершу помовчав, по тому сказав сміючись:

— То ви заздалегідь прикинули різні можливості?

— Еге,— промовив я.

— Гаразд, тоді випишіть іще чек — на тисячу марок.

— П'ятсот,— сказав я й подумав: "Так, наче в поганенькому романі. Достеменно так".

— Вісімсот,— озвався він.

Тоді я засміявся:

— Шістсот.

І хоча я не мав у цьому ніякого досвіду, а проте знав, що тепер він назве цифру сімсот п'ятдесят. І коли він справді назвав її, я промовив:

— Гаразд,— і поклав трубку.

Не було ще півночі, як я зійшов наниз і одніс Цумпенові у його машину чек; Цумпен був сам, і коли я простяг йому згорнутого папірця, він засміявся.

Повернувшись до господи, я ніде не спіткав Берти. Вона не показувалася, не прийшла й тоді, як я знову увійшов до кабінету, не з'явилася, коли я ще раз спустився наниз узяти в холодильнику склянку молока, і я знав, що вона думає: "Йому треба оговтатись, я мушу зоставити його на самоті; він повинен усе це зрозуміти".

Але я так і не зрозумів цього: бо його взагалі не можна зрозуміти.